

зв'язує особу, її інтереси, потреби і державу як політичну організацію суспільства; на третьому етапі громадянське суспільство і держава розглядаються як окремі елементи суспільної структури (рівноправні партнери або як нейтральні щодо одне одного елементи чи як антагоністичні структури). Отже, існують різні підходи до визначення громадянського суспільства. В основному громадянським суспільством вважається суспільство, в якому головною діючою особою є громадянин як автономна особа. Поняття

«громадянське суспільство», як правило, використовується в зіставленні з поняттям «держава». Висловлювані в давньогрецьку, давньоримську, середньовічну добу та в період нового часу ідеї засад громадянського суспільства можна вважати періодом виникнення джерел та початком еволюції класичного розуміння поняття громадянського суспільства. Сучасна концепція громадянського суспільства виходить із того, що громадянське суспільство є передумовою соціальної правової держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2004. – 656 с.
2. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії / М. А. Бойчук – К: Атлант ЮЕМСі, 2007. – 211 с.
3. Дашо Т. Ю. Загальна характеристика поняття «громадянське суспільство» / Т. Ю. Дашо // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : Збірник наукових праць / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2006. – С. 49-58.
4. Калініченко М. М. Влада громадянського суспільства / М. Калініченко – Суми: Університетська книга, 2006. – 174 с.
5. Кириченко С. О. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст / С. О. Кириченко. – К.: Логос, 1999. – 47 с.
6. Колодій А. Ф. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу) / А. Ф. Колодій // Електронний незалежний культурологічний часопис «І». – 2001. – № 21. – С. 23-42.
7. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії : монографія / за заг. ред. А. І. Кудряченка. – Київ : НІСД, 2007. – 396 с.
8. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень / Ю. А. Левенець – К.: Освітня книга, 2006. – 272 с.
9. Ситник П. К. Громадянське суспільство і держава: особливості їх взаємодії / П. К. Ситник // Національна безпека України / Корпорація Медіа-Трейдинг. – Київ, 2004. – № 1/2. – С. 50-53.
10. Чувардинський О. Історична рефлексія поняття «громадянське суспільство» та його філософська еволюція / О. Чувардинський // Політичний менеджмент: наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський – 2006. – № 3 (18). – С. 69-75.
11. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство, правова держава і політична свідомість громадян / Г. П. Щедрова. – К.: ВІПОЛ, 1994 – 112 с.

УДК 34 (477.83/86) «1897/1918»: (091)

СТРУКТУРА (СКЛАД) УКРАЇНСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В АВСТРИЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ (1897–1918 рр.)

**Баран А.В.,
викладач**

Тернопільський національний економічний університет

У статті проаналізовано структуру (склад) групи українських депутатів австрійського парламенту у 1897–1918 рр. Виявлено взаємозв'язок між ознаками групи депутатів (вік, соціальне походження, освіта, кар'єра) та їх політичною діяльністю. Визначено, що більшість українських депутатів австрійського парламенту належали до інтелігенції (люди розумової праці), походили із сімей греко-католицьких священників та здобули вищу освіту.

Ключові слова: депутат, австрійський парламент, вік, соціальне походження, освіта.

Баран А.В. / СТРУКТУРА (СОСТАВ) УКРАИНСКОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА В АВСТРИЙСКОМ ПАРЛАМЕНТЕ (1897–1918 ГГ.) / Тернопольский национальный экономический университет, Украина

В статье проанализирована структура (состав) группы украинских депутатов австрийского парламента в 1897–1918 гг. Выявлена взаимосвязь между признаками группы депутатов (возраст, социальное происхождение, образование, карьера) и их политической деятельностью. Определено, что большинство украинских депутатов австрийского парламента принадлежали к интеллигенции (люди умственного труда), происходили из семей греко-католических священников и получили высшее образование.

Ключевые слова: депутат, австрийский парламент, возраст, социальное происхождение, образование.

Baran A.V. / THE STRUCTURE OF THE UKRAINIAN REPRESENTATION IN THE AUSTRIAN PARLIAMENT OF (1897-1918) / Ternopil National Economic University, Ukraine

The article analyzes the structure of a group of Ukrainian deputies in the Austrian parliament of 1897-1918. In the study of the Ukrainian representatives in the Austrian parliament which was elected in 1897-1918 (49 persons), in the basis of the distribution on the separate subgroups we used the belonging of the Ukrainian deputies to the political parties applying collective-biographical approach. The interrelation between the features of a group of deputies (age, social background, education, career) and their political activities is shown. Parliamentary representation which consisted mainly of «intellectuals» conducted its political activity in a different way than the parliamentary representation which consisted of lawyers or industrialists. The direct connection between the individual and his social status mainly concerned the older generation of the deputies who were elected at the time of «limited» suffrage when political activity was exclusively the prerogative of the elite of society. The deputy took the decision personally, according to his social status. At the beginning of the XX century when parliamentary candidates were put forward by political parties which had clearly defined program guidelines the member of a parliament became «political manager» of certain party ideology.

It is determined that the majority of Ukrainian deputies of the Austrian Parliament belonged to the intelligentsia (people intellectual work) and rather small percentage (8.2 %) were engaged in agriculture. The investigated period may be defined as a transitive one between the so called traditional parliamentary system (the role of the individual of the member of a parliament) and modern (the role of the political party). The part of clergy which in Ukrainian parliamentary environment was 16% (8 deputies) was one of the highest in the whole Austrian parliament, lawyers – 17 and teachers – 9. More than half of Ukrainian deputies came from families of Greek Catholic priests. Regarding the level of education of the Ukrainian deputies, it indicates that they belong to the intelligentsia even clearer than their professions - 90% of deputies were educated in the public schools, more than 80 % attended universities.

Key words: deputy, the Austrian Parliament, age, social background, education.

Удосконалення правового представництва народу, підвищення дієвості влади неможливе без глибокого і всебічного вивчення і переосмислення політичного досвіду українського народу, накопиченого ним у попередні періоди історії, та без практичного використання цього досвіду сучасними органами державної влади. В цьому контексті історичний досвід українців у парламентських установах Австро-Угорщини як конституційно-парламентської монархії з порівняно високим рівнем забезпечення громадянських прав та свобод населення має особливе значення.

Діяльність українських депутатів у австрійському парламенті в кінці XIX – на поч. XX ст. була предметом дослідження як вітчизняних (К. Левицький, В. Кульчицький, Ю. Плекан), так і зарубіжних (Г. Біндер, А. Вендланд, Й. Бужко) фахівців.

Метою пропонованої наукової розвідки є здійснення аналізу структури (складу) українського представництва в австрійському парламенті у 1897–1918 рр., що дасть можливість зробити висновки про те, що мало найбільший вплив у здобутті депутатського мандату: вік, соціальне походження, освіта чи професія.

Застосовуючи колективно-біографічний підхід до вивчення українського представництва в австрійському парламенті, яке було обрано у 1897–1918 рр. (49 осіб), за основу розподілу на окремі підгрупи використаємо приналежність українських депутатів до політичних партій. З 1897 р. і до розпаду Габсбурзької імперії в різні періоди 27 депутатів були представниками Української національно-демократичної партії (УНДП), 5 депутатів – представниками Русько-Української радикальної партії (РУРП), 3 депутати – представниками Української соціал-демократичної партії (УСДП), 8 – представниками Католицького русько-народного союзу (КНРС), 6 – представниками Руської народної партії (РНП) [1].

Аналізуючи структуру (склад) групи українських депутатів австрійського парламенту у 1897–1918 рр., можна простежити взаємозв'язок між ознаками групи депутатів (вік, соціальне походження, освіта, кар'єра) та їх політичною діяльністю. Парламентське представництво, яке складалося в основному з «інтелігенції», проводило політичну діяльність по-іншому, ніж, наприклад, парламентське представництво, яке складалося з правників чи промисловців. Безпосередній зв'язок між особою і її соціальним становищем та професійною діяльністю стосувався, передусім, старшого покоління депутатів, які були обрані в часи обмеженого виборчого права, коли політична діяльність була прерогативою виключно еліти суспільства. За таких умов депутат приймав рішення особисто, відповідно до свого суспільного становища. На початку ж XX ст., коли кандидати в депутати висувалися політичними партіями, які мали чітко визначені програмні принципи, парламентарій ставав «політичним менеджером» певної партійної ідеології. Період 1897–1918 рр. можна визначити як перехідний між так званим традиційним парламентаризмом (роль особистості депутата) та сучасним (роль політичної партії).

Також аналіз структури парламентського представництва дає можливість робити висновки про те, що мало найбільший вплив у здобутті депутатського мандату: вік, соціальне походження, освіта чи професія.

Щодо вікової структури, то більша частина українських депутатів обиралася вперше після введення загального виборчого права (1907 р.). Тому їх група була молодшою за віком і в основному складалася з політиків, які народилися між 1850–1870 рр., і тільки представники національно-консервативного спрямування (Католицький Русько-народний союз), котрі обиралися ще до виборчої реформи 1907 р., належали до покоління, народженого в середині століття (табл. 1) [2, с. 585].

Таблиця 1

Роки народження українських депутатів австрійського парламенту у 1897–1918 рр.

Роки народження	УНДП	РУРП	УСДП	КНРС	РНП	Разом
До 1840	0	0	0	1	0	1
1840–1849	2	0	0	4	0	6
1850–1859	5	0	0	3	2	10
1860–1869	12	3	1	0	3	19
1870–1879	7	2	2	0	1	12
1880-	1	0	0	0	0	1
Разом	27	5	3	8	6	49

Щодо професійної приналежності українських депутатів, то її аналіз можемо здійснити на основі табл. 2. Дані цієї таблиці охоплюють як основну, так і неосновну професійну приналежність українських депутатів.

Таблиця 2

Професійна приналежність депутатів-українців австрійського парламенту

Професія	УНДП		РУРП		УСДП		КНРС		РНП		Разом	
	Ф	Д	Ф	Д	Ф	Д	Ф	Д	Ф	Д	Ф	Д
Аграрії	3,7	3,7	20	20	0	33,3	0	12,5	0	0	4,1	8,2
Промисловці	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Вчителі	11,1	11,1	0	0	0	0	11,1	14,8	0	0	12,2	14,2
Викладачі ВНЗ	7,4	7,4	0	0	0	0	7,4	7,4	0	0	4,1	4,1
Державні службовці	7,4	11,1	0	0	0	0	25,5	25,5	16,7	16,7	10,2	12,2
Лікарі	0	0	0	0	33,3	33,3	12,5	12,5	0	0	4,1	4,1
Адвокати	40,7	44,4	60	60	0	0	0	0	50	50	34,7	36,7

Духовенство	14,0	18,5	0	0	0	0	25,0	25,0	33,3	50	16,3	20,4
Редактори, письменники	14,8	51,9	20	20	20	66,7	0	25,0	0	0	14,3	40,8
Інші	0	3,7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,0
Разом	27		5		3		8		6		49	

Ф – приналежність за фахом (освітою); Д – приналежність за діяльністю

Проаналізувавши табл. 2, встановлюємо, що більшість українських депутатів австрійського парламенту в досліджуваний період належали до інтелігенції (люди розумової праці) та досить незначний відсоток (8,2 %) займалися сільським господарством. Цікавим є також той факт, що навіть серед депутатів від радикальної партії (РУРП) тільки 1 із 5 (20 %) був аграрієм, хоча ця політична організація на початку ХХ ст. дотримувалася іміджу селянської партії, а саме: їх передвиборчі кампанії були побудовані під лозунгом «Селяни для селян» [Ibidem, s. 586].

Як бачимо з таблиці, духовенство відіграло особливу роль в українському парламентському представництві. Якщо пов'язувати рід діяльності та політичну приналежність, то можна виявити, що, наприклад, у рядах москвофілів (РНП) та церковно-консервативної партії (КНРС), які у своїх програмах мали релігійні елементи, постійно було щонайменше по 2 представники духовенства. І навпаки: серед антиклерикальних радикалів та соціал-демократів ми не знайдемо жодного представника Церкви. Зате у складі націонал-демократів їх було аж 4, що суттєво вплинуло на інтеграцію та примирення цієї партії з духовенством (3 із цих священників були вибрані у 1907р. – Й. Фоліс, С. Онишкевич і Т. Войнарівський та Д. Тянякєвич – депутат у 1897–1900 рр.).

Частка духовенства, яка в українському парламентському середовищі становила 16 % (тобто 8 депутатів), була однією з найвищих у цілому австрійському парламенті [Ibid., s. 532]. Те, що на початку ХХ ст. духовенство втратило свій вплив, може бути пояснено по-різному. Насамперед, це було пов'язано зі зміною політики українців: москвофіли і консерватори, які були сильно пов'язані із Церквою, витіснилися новими українськими національними рухами, котрі з 1880-х рр. були більш відділені від Церкви. Крім того, вкажемо, що москвофіли також перетворилися з часом на позацерковну групу професійних політиків [3, s. 341].

Слід звернути увагу й на те, що сама структура сільського населення і роль священника змінилися. До цього духовенство займало домінуючу соціальну позицію, виступаючи в ролі інстанції, яка доносила до переважно неграмотного населення різні суспільні та політичні ідеї. Однак, коли освіта дійшла до сільських місцевостей, значення священників уже не було таким великим. Священик як посередник між міською інтелігенцією та селянством став непотрібним у той момент, коли з'явилися культурні, економічні, політичні організації, які давали інтелігенції безпосередньо контактувати із сільським населенням [4, s. 426].

Найбільшу частку серед нецерковної інтелігенції становили адвокати. 17 українських депутатів, тобто більше ніж кожен третій, були адвокатами. Цей показник можна пояснити тим, що професія адвоката сама по собі була дуже близькою до сфери політики і до громадських завдань. Те, що адвокати серед українських депутатів було більше, ніж їх було в середньому в парламентських фракціях інших національностей, теж можна пояснити тим, що адвокатська професія була не тільки інститутом захисту індивідуальних прав.

Політичні цілі, а також ідеї звільнення з-під соціального та політичного впливу поляків призвели до того, що адвокат став свого роду захисником колективних національних прав. І тому в цьому сенсі адвокат був не просто

близький до політики, він сам був політиком, депутатом і адвокатом цілої нації. З іншого боку, молодий український юрист, який ставав патріотом своєї нації ще в студентські роки, в умовах контрольованої поляками системи влади практично не міг зробити кар'єри на державній службі.

Депутат, який був пов'язаний зі службою в органах влади, це колишній фінансовий радник В. Яворський, співредактор «Русинського ревію», а пізніше «Українського огляду» у Відні. Спершу В. Яворський був фінансовим радником, але з 1897 р., коли він балотувався в парламент і займався передвиборчою агітацією як український кандидат, в нього почалися труднощі. Через це він був відраджений у Західну Галичину, а потім, коли він не припинив займатися політичною агітацією серед тамтешнього лемківського населення, був переведений до Кракова і понижений до посади другорядного службовця. Врешті-решт В. Яворський зосередився на кар'єрі журналіста і політика. У парламенті він завжди наводив свою біографію як приклад ставлення державних установ до проукраїнськи налаштованих службовців.

Порівняно з державними службовцями юристи-українці не підпадали під такий тотальний контроль поляків. Наприклад, на посаді судді українські депутати, як і адвокати, боролися за справедливість для свого народу. Цим пояснюється те, що 5 (разом з Буковиною 6) українських депутатів були судьями, і цей показник у відсотковому відношенні був вищий, ніж у поляків (І. Длужанський, М. Каратницький (націонал-консерватори), Л. Левицький, В. Сінгалевиц (націонал-демократи), В. Курилович (москвофіл) [2, s. 532].

Серед українських депутатів було 9 гімназійних та вишівських викладачів. Це пояснюється такими самими причинами, що і в адвокатів, а саме національно-політичними. Боротьба за національне самовизначення в Східній Галичині багато в чому була боротьбою за збереження та завоювання позицій у сфері освіти. Відкриття українських гімназій стало одним із важливіших політичних завдань, оскільки цим самим створювався і зміцнювався культурний фундамент, на якому можна було розбудувати український національний рух. З цієї точки зору вчителі уже від самого початку були причетні до сфери політики. Тому не випадково, що аж троє з провідних українських парламентарів були вчителями. Крім того, слід брати до уваги, що й вони також мали обмежені кар'єрні можливості в умовах контрольованих поляками органів освіти. Це, наприклад, О. Барвінський – викладач Педагогічного училища у Львові, який не зміг в середині 1880-х рр. зайняти пост ректора, оскільки йому було відмовлено з політичних причин [5, s. 350].

Іншою була ситуація з викладачами вищих шкіл: їх кількість не була настільки великою, оскільки україномовних кафедр у Львівському університеті було небагато. Українськими депутатами – викладачами вишів були львівські професори С. Дністрянський та О. Колесса, з Буковини – С. Смаль-Стоцький.

Третя велика група – письменники та редактори газет. Політичною журналістикою як основною професією займалися лише 6 українських депутатів, але близько 40 % були з нею пов'язані. Насамперед, редакторами часто працювали адвокати, юристи і викладачі. Якщо розглядати окремі біографії депутатів, то можна помітити, що шлях у журналістику починався у них часто ще за студентських часів. Свою

основну професію вони здобували пізніше, але все одно зберегли зв'язки з газетами. Преса мала велике значення для галицьких політиків. У зв'язку з цим найвідоміші редактори, засновники і видавці важливих українських газет у Галичині були представлені в австрійському парламенті, оскільки їхня присутність там давала гарантію координування політико-парламентської діяльності та політичного впливу на громадськість. Одна лише газета «Діло», найбільша і найвпливовіша українська газета Галичини, була представлена в парламенті 2 колишніми співзасновниками О. Барвінським та А. Вахнянином, а також 3 редакторами: Л. Цегельським, С. Левицьким та В. Охримовичем [2, s. 590]

Щодо походження українських депутатів у австрійському парламенті, то більш ніж половина українських депутатів походила із сімей греко-католицьких священників. Це пояснюється тим, що у середині XIX ст., коли більша

частина майбутніх депутатів були дітьми, українське духовенство і вчителі були (принаймні, в селі) єдиною силою, яка доносила до людей різні суспільні та політичні ідеї. Ще 1/5 частина депутатів за фактом народження походила із середовища позацерковної інтелігенції (вчителі, службовці, редактори). Тільки 8 депутатів походили із селянського середовища.

3 із 4 українських парламентарів народилися в населених пунктах, населення яких було меншим за 5 тис. чол. Дехто, особливо діти вчителів та службовців, походили з більших міст, і тільки 1 з них народився у Львові. Політична діяльність батьків не була визначальним фактором для політичної кар'єри дітей.

Щодо рівня освіти в українських депутатів, то він вказує на їх приналежність до інтелігенції ще чіткіше, ніж їхні професії.

Таблиця 3

Рівень освіти за політичними партіями

Рівень освіти	УНДП	РУРП	УСДП	КНПС	РНП	Разом
Початкова школа	1	1	0	0	0	2
Середня школа	0	0	2	0	0	2
Гімназія	2	0	0	1	1	4
Університет	24	4	1	7	5	41
Разом	27	5	3	8	6	49

Дані табл. 3 [2, s. 595] свідчать, що понад 90 % депутатів здобули освіту в гімназіях, понад 80 % відвідували університети. Щодо університетів, в яких вчилися українські депутати, то на першому місці, звичайно, Львівський університет (32 депутати). Це пояснюється не лише географічним положенням, а й тим, що тут існувала українська студентська культура і україномовні кафедри, зокрема дві з них на факультеті права. 17 із 41 слухачів університетів навчалися у більш, ніж у 1 навчальному закладі. У цих випадках майже завжди першим їх університетом був Львівський, другим – Віденський через його полікультурність, де український студент мав змогу зберегти свою культурну ідентичність серед інших слов'янських студентів. Приблизно половина українських депутатів навчалася у Відні. З цього можна зробити висновок про помітну роль Відня в політичному житті Галичини, коли саме місто й установи, які в ньому працювали (у тому числі й парламент), були для українців важливою протитягою польським державним установам у Галичині (Галицький крайовий сейм).

Університети для багатьох майбутніх українських де-

путатів ставали школою політичної активності. Там вони здобували свій перший досвід громадської діяльності та зав'язували між собою важливі знайомства, які в майбутньому визначали сам процес творення української політичної еліти, її орієнтацію та діяльність. Але, незважаючи на освіту та ранній досвід політичної діяльності, українцям було досить важко потрапити на скільки-небудь важливі посади в органах державної влади.

Висновки. Українські депутати австрійського парламенту 1897–1918 рр. були представниками української політичної еліти Галичини, родом переважно із родин греко-католицьких священників. На зламі XIX – XX ст. саме вони перебрали політичний провід в українській національно-визвольній боротьбі. Українські депутати працювали за складних політичних обставин, коли русинському населенню Східної Галичини, яке перебувало у правовому полі парламентсько-конституційної Австро-Угорщини, доводилося самотійно та прискореними темпами долати відставання від інших націй у різноманітних сферах суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плекан Ю. В. Перший досвід парламентаризму: українці-депутати Австрійського парламенту та Галицького крайового сейму (1848-1918): довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ: І. Я. Третяк, 2012. – 138 с.
2. Binder H. Galizien in Wien: Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik / Harald Binder. – Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005. – 741 s.
3. Wendland, A. V. Die Russophilen in Galizien: ukrainische Konservative zwischen Österreich und Rußland, 1848-1915 / Anna Veronika Wendland. – Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001. – 644 s.
4. Himka J.-P. Religion and Nationality in Western Ukraine: The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867-1900 / John-Paul Himka. – Montreal: McGill-Queen's Un-ty Press, 1999. – 236 s.
5. Барвінський О. Спомини з мого життя / О. Барвінський / упор. А. Шацька, О. Федорук. – К.: Смолоскип, 2004. – 528 с.